

บทที่ ๕

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการจิตอาสา ตามหลักพระพุทธศาสนา ของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจิตอาสาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน ๓) เพื่อการประยุกต์ใช้หลักการจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สรุปแนวคิดทฤษฎีจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา

แนวคิดทฤษฎีจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่าแนวคิด ทฤษฎีจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาแนวฉือจี้เน้นการให้ เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่ว่าจะเป็นการให้ด้วยแรงหรือทรัพย์สินเงินทอง ไม่เลือกที่จะยากดีมีจนอย่างไร พระพุทธศาสนาแนวฉือจี้เป็นโอกาสให้ทุกสรรพชีวิตได้มีโอกาสช่วยเหลือกันและกัน และมีผู้นำที่จะช่วยสร้างศรัทธา ให้คนหนุ่มสาวร่วมกันเกื้อกูลสังคม

๑) หลักธรรมของผู้นำจิตอาสาเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นเครื่องให้สำเร็จตามความประสงค์ เป็นธรรมอันประเสริฐที่ไม่มีโทษ เป็นธรรมของสัตว์บุรุษ ประกอบไปด้วย สังคหวัตถุ อธิปไตย พรหมวิหาร สัมปยุตธรรม ทศพิธราชธรรม เป็นระบบการพัฒนาความเป็นผู้นำอย่างยั่งยืนที่ใช้พัฒนามนุษย์

๒) หลักธรรมของบุคคลในองค์กรประกอบด้วย ทานหรือการให้กัลยาณมิตรธรรม การเป็นมิตรที่ดีภาวณาหรือการพัฒนา และจาคะความเสียสละ เป็นระบบการพัฒนาตัวบุคคลในองค์กรให้เจริญขึ้นอย่างไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นทั้งยังได้ช่วยพัฒนาตนเองและผู้อื่นไปด้วยพร้อมกัน

๓) หลักธรรมองค์กร หมายถึง หลักธรรมที่ตัวองค์กรจะช่วยส่งเสริมให้บุคคลการทำงานง่ายขึ้น หรืออยู่ร่วมกันได้ง่ายขึ้น และสามารถพัฒนาจิตอาสาได้ง่ายขึ้นด้วย ได้แก่ สัมปายธรรม เป็น สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกื้อกูล ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวณาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอยเป็นระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ใช้พัฒนา เทคโนโลยี และสังคม

๔) หลักธรรมของการอยู่ร่วมกัน เป็นหลักสำคัญของบุคคลทุกคนในองค์กรที่จะต้องมีการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก เพื่อให้การพัฒนาจิตอาสาองกามขึ้นต่อไป หลักธรรมในที่นี้จะเกี่ยวข้องกับ การติดต่อสื่อสาร ธรรมะของการอยู่ร่วมกัน และวินัย มีหลักธรรมดังต่อไปนี้ คือ

สัมมาวาจา ปิยวาจา สาราณี ยธมม อริยวินัย เป็นระบบการพัฒนาร่างกายที่ยั่งยืนที่ใช้พัฒนา มนุษย์ และ สังคม

แนวคิดทั้ง ๔ หลักการนี้ประกอบเข้าในหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และเป็นระบบที่ช่วยในการพัฒนาคน คือ พัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และโยนิโสมนสิการ ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการพัฒนาจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา

๕.๑.๒ สรุปกระบวนการจิตอาสาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน

กระบวนการจิตอาสาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน เริ่มต้นการการมีผู้นำคือ ท่านแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต ก่อให้เกิดวัฒนธรรมองค์กร และสถานที่ จนกลายเป็นกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมทั้ง ๔ คือ กิจกรรม อานาปานสติ ธรรมชาติดำบัด จิตประภัสสรตั้งแต่ตอนอยู่ในครรภ์ โรงเรียนพ่อแม่ ทุกกิจกรรมที่กล่าวมาย่อมหล่อหลอมให้กลายเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนเสถียรธรรมสถานให้เกิดจิตอาสาขึ้น การทำงานหนักเพื่อผู้อื่นอย่างไร้ตัวตน จึงทำให้เกิดการดำรงอยู่ของเสถียรธรรมสถานได้ ทุกองค์ประกอบมีส่วนสำคัญให้เจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถานได้ฟังธรรม เห็นการเปลี่ยนแปลง และอยู่ในวัฒนธรรม จากกิจกรรมจนกลายเป็นกิจวัตร เมื่อทำกิจวัตรซ้ำๆ ก็กลายเป็นวัฒนธรรม และวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาจิตอาสาจึงเรียกได้ว่า เป็นอริยธรรมมี ๔ ประเด็น ได้แก่

๑) ด้านผู้นำ

พบว่า การเป็นผู้นำที่ดีนั้น คือ การทำตามหลักธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังเช่น สังคหวัตถุ อธิปไตย พรหมวิหาร สัมปรัสถธรรม ทศพิ ธรรมชาตธรรม เป็นต้น เมื่อผู้นำมีหลักธรรมทั้งหลายเหล่านี้อยู่ในใจ ย่อมทำให้องค์กรที่เป็นจิตอาสาที่มีความแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น และผู้ตามก็ทำตามได้อย่างมีความสุขเช่นกัน

๒) ด้านวัฒนธรรมองค์กร

วัฒนธรรมองค์กร ขึ้นอยู่กับข้อตกลงในองค์กร ซึ่งเกิดจากข้อตกลงของผู้ที่อยู่ร่วมกันในองค์กร หลักธรรมของบุคคลในองค์กร ได้แก่ ทาน กัลยาณมิตรธรรม ภาวนา ฆราวาสธรรม เมื่อแต่ละบุคคลมีหลักธรรม หรือ ใช้หลักธรรมดังกล่าว ย่อมทำให้วัฒนธรรมองค์กร เป็นกรอบป้องกันทั้งตัวบุคคลเอง และเป็นเครื่องป้องกันบุคคลให้เป็นจิตอาสาที่ดี และมีวัฒนธรรมที่งดงาม

๓) ด้านสถานที่ สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตอาสา

สถานที่หรือสิ่งแวดล้อมมีส่วนช่วยสำคัญที่ทำให้คนในองค์กรอยู่อย่างมีความสุขด้วยหลักธรรมองค์กร เช่น สัมปายธรรม คือ สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เหมาะสม ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย

๔) ด้านวิถีชีวิตชุมชน

การปฏิบัติในวิถีชีวิตชุมชน ถ้าบุคคลในชุมชนมีหลักธรรมของการอยู่ร่วมกันเป็นวิถีชีวิต ย่อมนำความสุขมาให้ หลักธรรมดังกล่าว คือ สัมมาวาจา ปิยวาจา สาราณียธรรม อริยวินัย

๕.๑.๓ สรุปผลการวิจัยการประยุกต์ใช้หลักการจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน

ความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตที่มีผลต่อการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน

๑) หลักธรรมของผู้นำจิตอาสา ได้แก่ สังคหวัตถุ อธิธัมม พรมวิหาร สัมปรัสนธรรม ทศพิธราชธรรม มีผลต่อจิตอาสาด้านความเป็นผู้นำ เนื่องจากผู้นำ (Leader) เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งต่อความสำเร็จขององค์การทั้งนี้ เพราะผู้นำมีภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบโดยตรงที่จะต้องวางแผนสั่งการดูแล และควบคุมให้บุคลากรขององค์การปฏิบัติงานต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ปัญหาที่เป็นที่สนใจของนักวิชาการและบุคคลทั่วไปอยู่ตรงที่ว่า ผู้นำทำอะไรหรือมีวิธีการนำอย่างไรจึงทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ตามเกิดความผูกพันกับงานแล้วทุ่มเทความสามารถ และพยายามที่จะทำให้งานสำเร็จด้วยความเต็มใจ ดังนั้น สังคหวัตถุ ๔ มีความหมายว่า เครื่องสังเคราะห์กัน คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ เมื่อผู้นำมีคุณธรรมข้อนี้ย่อมยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้ใต้บังคับบัญชาได้ อธิธัมม ๔ ย่อมปรากฏได้โดยง่ายเมื่อมีการยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำย่อมมีทีมที่มีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสาตามมา ทำให้ประสบความสำเร็จได้อย่างรวดเร็ว พร้อมกันนั้น การที่ผู้นำมีพรหมวิหาร ๔ คือ ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา การปกครองย่อมไม่มีการบังคับมีแต่ความสมัครใจทำ ผู้นำที่ดีเป็นผู้มีสัมปรัสนธรรม เป็นธรรมของคนดี มีศีลธรรม เมื่อทุกอย่างออกมาจากสัจบุรุษทำให้เกิดความผิดพลาดต่อสัตว์ทั้งหลายน้อย เป็นการปกครองที่ทำให้สรรพชีวิตทั้งหลายอยู่เป็นสุขทั่วทั้งคุณธรรมเหล่านี้มีอยู่ในตัวของผู้นำเสถียรธรรมสถาน คือ ท่านแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุตนั่นเอง

๒) หลักธรรมของบุคคลในองค์กร ได้แก่ ทาน กัลยาณมิตรธรรม ภาวนา ฆราวาสธรรม วัณณธรรมองค์กรก็คือ พฤติกรรมที่สร้างขึ้นจาก คนในองค์กรโดยมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และยึดถือปฏิบัติกันมาจนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในองค์กรนั้น ๆ วัณณธรรมย่อมแปรเปลี่ยนไปตามการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ดังนั้น ธรรมะในแต่ละบุคคลย่อมมีความหมายต่อวัณณธรรมองค์กร ทานคือการแบ่งปัน เมื่อบุคคลในองค์กรมีการแบ่งปันย่อมแสดงถึงความมีน้ำใจจากเพื่อนกัลยาณมิตร ก่อเกิดมาจากการภาวนา และความเสียสละในตัวของแต่ละบุคคล

๓) หลักธรรมองค์กร ได้แก่ สัมปายธรรม มีผลต่อจิตอาสาด้านสิ่งแวดล้อม สัมปายะ หมายถึง สิ่งที่เหมาะสมกัน สิ่งที่เกิดขึ้น ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้ง

มัน ไม่เสื่อมถอยสถานที่ หรือ สิ่งแวดล้อมย่อมมีผลต่อจิตใจในสิ่งแวดล้อมนั้นๆ สิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญต่ออารมณ์ในการภาวนา และการทำงานจิตอาสาของบุคคลที่ได้สัมผัส

๔) หลักธรรมของการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ สัมมาวาจา ปิยวาจา สาราณียธรรมอริยวินัย มีผลต่อจิตอาสาด้านวิถีชีวิตชุมชน เพราะคำพูด ความเมตตา และวินัยของชุมชนมีผลต่อความรู้สึกของผู้ทำงานจิตอาสา คำพูดที่ไพเราะ การรับส่งข้อมูลข่าวสารที่ตรงประเด็นมีความหมายต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์กร งานด้านจิตอาสาจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยการพูดจากันอย่างมีเมตตา และ วินัยเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้คนดีอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ผลต่อองค์กรโดยรวม๓ ด้าน ดังนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลความพึงพอใจของผู้นำ และผลสำเร็จจากการทำงาน ส่วนความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตที่มีผลต่อการพัฒนาจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน สรุปได้ว่า

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ที่มีธรรมะเป็นตัวผสานเชื่อมต่อ ย่อมทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปในทางที่ดีขึ้นฟังกันด้วยหัวใจมากขึ้น ทำให้เข้าอกเข้าใจกัน มีความเห็นแตกต่างแต่ไม่ขัดแย้งกัน มีความสัมพันธ์เหมือนคนในครอบครัวเดียวกัน มีใจเป็นหนึ่งเดียวกัน ส่วน**ด้านความพึงพอใจของผู้นำ** เมื่อท่านแม่ชีคันสนียได้เริ่มก่อตั้งเสถียรธรรมสถาน ท่านพึงพอใจที่เห็นคนทำงานไปพร้อมกับการปฏิบัติธรรม ซึ่งตรงกับจุดประสงค์ที่ท่านได้ทำงานหนักเพื่อให้เจ้าหน้าที่และผู้ปฏิบัติ ได้เรียนรู้ธรรมไปพร้อมๆกัน และสุดท้าย **ผลสำเร็จจากการทำงาน** เจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถานทุกคน ทำงานหนัก อุทิศชีวิตตนเพื่อพระธรรม เมื่อใจของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถานมีธรรมเป็นเครื่องอยู่ มีธรรมเป็นที่ตั้งย่อมอยู่กันอย่างมีความสุข เมื่อทุกคนทำงานแบบไม่เป็นทุกข์ ด้วยใจที่เป็นจิตอาสา ผลงานย่อมออกมามีดีที่สุด ถึงแม้มีความผิดพลาด ก็สามารถใช้ความผิดพลาดเป็นบทเรียน เจ้าหน้าที่ได้เรียนรู้และทำการแก้ไขข้อผิดพลาดด้วยหัวใจที่เบิกบานในครั้งต่อไป

๕.๒ อภิปรายผล

ในการศึกษาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

๑. แนวคิด ทฤษฎีจิตอาสาตามหลักตามหลักพระพุทธศาสนา จากผลการวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่าแนวคิด ทฤษฎีจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาแนวอรรถิเน้นการให้ เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่ว่าจะเป็นการให้ด้วยแรงหรือทรัพย์สินเงินทองไม่เลือกที่จะยากดีมีจนอย่างไร พระพุทธศาสนาแนวอรรถิเป็นโอกาสให้ทุกสรรพชีวิตได้มีโอกาสช่วยเหลือกันและกัน และมีผู้นำที่จะช่วยสร้างศรัทธา ให้คนหมู่มากร่วมกันเกื้อกูลสังคม

หลักธรรมของผู้นำจิตอาสาเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นเครื่องให้สำเร็จตามความประสงค์ เป็นธรรมอันประเสริฐที่ไม่มีโทษ เป็นธรรมของสัตบุรุษ ประกอบไปด้วย สังคหวัตถุ อธิปไตย พรหมวิหาร สัมปยุตธรรม ทศพิธราชธรรม เป็นระบบการพัฒนาความเป็นผู้นำอย่างยั่งยืนที่ใช้พัฒนามนุษย์

หลักธรรมของบุคคลในองค์กรประกอบด้วย ทานหรือการให้ กัลยาณมิตรธรรม การเป็นมิตรที่ดี ภาวนาหรือการพัฒนา และสมาธิธรรม ธรรมสำหรับผู้ครองเรือนเป็นระบบการพัฒนาตัวบุคคลในองค์กรให้เจริญขึ้นอย่างไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นทั้งยังได้ช่วยพัฒนาตนเองและผู้อื่นไปด้วยพร้อมกัน

หลักธรรมองค์กร หมายถึง หลักธรรมที่ตัวองค์กรจะช่วยส่งเสริมให้บุคคลทำงานง่ายขึ้น หรืออยู่ร่วมกันได้ง่ายขึ้น และสามารถพัฒนาจิตอาสาได้ง่ายขึ้นด้วย ได้แก่ สัมปายธรรมเป็นสิ่งที่เหมือนกัน สิ่งที่เกิดขึ้น ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอยเป็นระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ใช้พัฒนา เทคโนโลยี และสังคม

หลักธรรมของการอยู่ร่วมกัน เป็นหลักสำคัญของบุคคลทุกคนในองค์กรที่จะต้องมีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพื่อให้การพัฒนาจิตอาสาของงานขึ้นไป หลักธรรมในที่นี้จะเกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสาร ธรรมชาติของการอยู่ร่วมกัน และวินัย มีหลักธรรมดังต่อไปนี้ คือ สัมมาวาจา ปิยวาจา สารานียธรรม อริยวินัย เป็นระบบการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ใช้พัฒนา มนุษย์ และ สังคม

แนวคิดทั้ง ๔ หลักการนี้ประกอบเข้าในหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และเป็นระบบที่ช่วยในการพัฒนาคน คือ พัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และโยนิโสมนสิการ ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการพัฒนาจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา

จากผลการวิเคราะห์พบว่า หลักธรรมสำหรับผู้นำจิตอาสาจะต้องมีหลักธรรมได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ อธิปไตย ๔ พรหมวิหาร ๔ สัมปยุตธรรม ๗ และทศพิธราชธรรม ๑๐ ซึ่งหลักธรรมที่บุคคลที่เป็นผู้นำต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดการประสานความช่วยเหลือให้คนทั้งหลายรวมกัน เพราะผู้นำต้องเป็นผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือเป็นการชี้นำในการกระทำ และผู้นำที่แท้จริงจะได้รับการยอมรับจากผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ตั้งงาม โดยถูกต้องตามธรรม ผู้นำต้องนำผู้ตาม ให้ตระหนักถึงการบรรลุจุดหมายที่แท้จริง คือ เพื่อประโยชน์แก่เขา แก่

ประชาชน และแกโลก^๐ และพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๑ ให้ความหมายอีกว่า ผู้นำ คือ ผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวก้าวหรือกระทำ ในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ มีศิลปะ มีอิทธิพล ต่อกลุ่มชน เพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจที่ปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ นอกจากนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของทะเลาะลามะ ให้ความหมายว่า ผู้นำที่แท้จริงจะได้รับการยอมรับจากผู้อื่นก็ ต่อเมื่อเขาได้ปฏิบัติตามสิ่งที่เขาพูด หรือ ให้ความเคารพเชื่อถือ ผู้นำที่ดีจะต้องหมั่นฝึกฝนตนเอง เพื่อรับมือกับภาวะวิกฤต ผู้นำที่ดีต้องทำให้ทุกๆ ฝ่ายทั้งภายในและภายนอกองค์กรรับรู้การ ตัดสินใจทุกอย่างของเขาเป็นไปด้วยความยุติธรรม^๒ และกระบวนการการบริหารจัดการเกี่ยวกับ ผู้นำจิตอาสาจำเป็นต้องใช้หลักพระพุทธศาสนาแนวมนุษยนิยม ความเชื่อในเรื่องชาติภพและกฎ แห่งกรรม ตามคติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศุภรัตน์ รัตนมุขย์ เสนอ งานวิจัยเรื่อง “ระบบการบริหารจัดการงานอาสาสมัคร ศึกษากรณี: มูลนิธิพุทฺธฉือจี้” มุ่งศึกษา แนวคิดเรื่องอาสาสมัครและรูปแบบการบริหารจัดการอาสาสมัคร โดยได้นำเสนอหลักแนวคิดเรื่อง อาสาสมัครของมูลนิธิฉือจี้ ที่ประกอบไปด้วย ๔ หลัก คือ หลักพระพุทธศาสนาแนวมนุษยนิยม ความเชื่อในเรื่องชาติภพและกฎแห่งกรรม การมองมนุษย์ในแง่บวก และภาวะผู้นำเปี่ยม บุญญานุภาพของท่านธรรมมาจารย์ โดยหลักแนวคิดทั้ง ๔ เรื่องนี้เป็นการสร้างรากฐานสำคัญต่อ ความรู้สึกเอื้อเฟื้อเพื่อเสียสละพร้อมกับความเชื่อว่า วิธีของอาสาสมัครคือวิถีของการปฏิบัติธรรม ที่ นำไปสู่การมีพฤติกรรมเพื่อสังคม (Pro-Social Behavior) ในการอาสาเข้ามาช่วยสรรพชีวิต โดยมี ปัจจัยภาวะผู้นำบุญญานุภาพที่ช่วยก่อให้เกิดตัวแบบของพลังจิตอาสาให้เดินตามรอยคือ พระ โพธิสัตว์ พระธรรมมาจารย์เจิ้งเหยียน และอาสาสมัครรุ่นพี่ที่เสียสละ นอกจากนั้นยังได้เสนอ เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการรณรงค์ชักชวนผู้คนให้ทำดี คือสถานีวิทย์และโทรทัศน์ โดยการจัด อบรมให้ผู้จัดรายการวิทยุให้มีความรู้และทักษะในการสอดแทรกเรื่องคุณธรรม ความดี และจิต

^๐ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก , ๒๕๔๗), หน้า ๓-๔.

^๑ ปัจจุบันสมณศักดิ์ของท่าน คือ พระพรหมบัณฑิต.

^๒ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

^๓ ทะเลาะลามะ และ ลอเรนซ์ แวนแดน มิวเซนเบิร์ก , สมณ สุวรรณรัตน์ แปล , **วิถีแห่งผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เนชั่นบุ๊คส์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๙ - ๓๑.

อาสา เพื่อชักชวนและจูงใจให้ผู้ฟังทำความดีเพื่อสังคม ๐ ดังนั้น จึงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาจิตอาสาตามหลักตามหลักพระพุทธศาสนา

๒. ศึกษากระบวนการจิตอาสาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน ในการศึกษากระบวนการ การพัฒนาจิตอาสาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน ซึ่งลักษณะของกระบวนการพัฒนาจิตอาสาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน เริ่มต้นจากการมีผู้นำคือ ท่านแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต ก่อให้เกิดวัฒนธรรมองค์กร และสถานที่ จนกลายเป็นกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมทั้ง ๔ คือ กิจกรรม อานาปานสติ ธรรมชาตินำบัด จิตประภัสสรตั้งแต่นอนอยู่ในครรภ์ โรงเรียนพ่อแม่ทุกกิจกรรมที่กล่าวมาย่อมหล่อหลอมให้กลายเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนเสถียรธรรมสถานให้เกิดจิตอาสาขึ้น การทำงานหนักเพื่อผู้อื่นอย่างไร้ตัวตน จึงทำให้เกิดการดำรงอยู่ของเสถียรธรรมสถานได้ ทุกองค์ประกอบมีส่วนสำคัญให้เจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถานได้ฟังธรรม เห็นการเปลี่ยนแปลงและอยู่ในวัฒนธรรม จากกิจกรรมจนกลายเป็นกิจวัตร เมื่อทำกิจวัตรซ้ำๆ ก็กลายเป็นวัฒนธรรม และวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาจิตอาสาจึงเรียกได้ว่า เป็นอริยธรรมมี ๔ ประเด็นได้แก่๑) ด้านผู้นำพบว่า การเป็นผู้นำที่ดีนั้น คือ การทำตามหลักธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังเช่น สังคหวัตถุอิทธิบาทพรหมวิหาร สัมปรัศัทธิธรรม ทศพิธราชธรรม เป็นต้น เมื่อผู้นำมีหลักธรรมทั้งหลายเหล่านี้อย่อมทำให้องค์กรที่เป็นจิตอาสายังมีความแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น และผู้ตามก็ทำตามได้อย่างมีความสุขเช่นกัน๒) ด้านวัฒนธรรมองค์กรวัฒนธรรมองค์กร ขึ้นอยู่กับข้อตกลงในองค์กร ซึ่งเกิดจากข้อตกลงของผู้ที่อยู่ร่วมกันในองค์กร หลักธรรมของบุคคลในองค์กร ได้แก่ ทาน กัลยาณมิตรธรรม ภาวนา จาคะ เมื่อแต่ละบุคคลมีหลักธรรม หรือ ใช้หลักธรรมดังกล่าว ย่อมทำให้อวัฒนธรรมองค์กรเป็นกรอบป้องกันทั้งตัวบุคคลเอง และเป็นเครื่องป้องกันบุคคลให้เป็นจิตอาสาที่ดี และมีวัฒนธรรมที่งดงาม๓) ด้านสถานที่ สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตอาสาสถานที่หรือสิ่งแวดล้อมมีส่วนช่วยสำคัญที่ทำให้คนในองค์กรอยู่อย่างมีความสุขด้วยหลักธรรมองค์กร เช่น สัมปายธรรม คือ สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกี่ยวข้อง ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เลื่อมถอย ๔) ด้านวิถีชีวิตชุมชน การปฏิบัติในวิถีชีวิตชุมชน ถ้าบุคคลในชุมชนมีหลักธรรมของการอยู่ร่วมกันเป็นวิถีชีวิต ย่อมนำความสุขมาให้ หลักธรรมดังกล่าว คือ สัมมาวาจา ปิยวาจา สาราณียธรรม อริยวินัย

จากผลการวิเคราะห์ พบว่า กระบวนการการพัฒนาจิตอาสาอย่างยั่งยืนของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน โดยภาพรวมเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถานมีความคล้ายคลึงกับมูลนิธิอื่นที่มีผู้นำเป็นสตรีที่มีความสามารถเชื่อมโยงถึงสมาชิกและอาสาสมัครเพื่อเสริมสร้างกำลังใจสอดคล้อง

๐ศุภรัตน์ รัตนมุขย์, “อาสาสมัคร: การพัฒนาตนเองและสังคม”, วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา ฯ สหประชาชาติ (มกราคม-มีนาคม), ๒๕๔๔, หน้า ๓๓ – ๓๗.

กับงานวิจัยเรื่อง * "คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศได้หวั่น " ของพระเดิมแท้ ชาวเหินฟ้า ผู้มีประสบการณ์ศึกษาพุทธเถรวาทไทย ๒๐ ปี พุทธมหายานได้หวั่น ๕ ปี แนวโน้มแสดงออกถึงพฤติกรรมจิตอาสาด้านการเคารพหน้าที่และข้อปฏิบัติทางสังคม การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล การอุทิศตนทำงานโดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และการตระหนักรู้และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา สอดคล้องกับหลักธรรมของบุคคลในองค์กรที่จะช่วยให้บุคคลในองค์กรทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขและสามารถพัฒนาจิตอาสาของตนได้ง่ายขึ้น ได้แก่ ทาน กัลยาณมิตรธรรมภาวนา จาคะ สรุปได้ว่า เป็นด้านการตระหนักรู้และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา สอดคล้องกับหลักธรรมของการอยู่ร่วมกัน เป็นหลักสำคัญของบุคคลทุกคนในองค์กรที่จะต้องมีการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก เพื่อให้การพัฒนาจิตอาสาของงานขึ้นไป หลักธรรมในที่นี้จะเกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสาร ธรรมะของการอยู่ร่วมกัน และวินัย มีหลักธรรมดังต่อไปนี้ คือ สัมมาวาจา ปิยวาจา สาราณียธรรม อริยวินัย ที่เห็นว่า การศึกษากระบวนการสร้างจิตอาสาอย่างยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา จะช่วยให้เข้าใจการตัดสินใจในการทำงานกับคนอื่น เข้าใจทักษะและความปรารถนาซึ่งกันและกันในฐานะผู้ร่วมงาน เพื่อให้ทำงานได้มีประสิทธิภาพสูงสุดซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการสร้างเสถียรธรรมสถาน ที่ ท่านแมชีคันสนีย์ เสถียรสุด ได้กล่าวไว้ว่า "การได้รับโอกาสจากหลวงพ่อบำบัดทำให้พบว่า คนที่รับด้วยความกตัญญูรู้คุณนั้นจะสามารถมีพลังที่จะทำอะไรโดยไม่ต้องรอให้ผู้อื่นใช้ แต่มีจิตสำนึกที่จะรับผิดชอบ เพราะตระหนักรู้ เพราะมีความกตัญญูต่อโอกาสที่เคยได้รับมาก่อน มีความสุขและสนุกกับการที่จะได้ทำหน้าที่อย่างคนที่ระมัดระวังเส้นทางการทำหน้าที่ อย่าให้เบียดเบียน อย่าข่มเหงตัวเอง อย่าเบียดเบียนคนอื่น โอกาสที่ได้ทำงานอย่างคนที่เฝ้ารักษาใจตัวเอง จึงกลายเป็นสิ่งที่ดีงาม และเป็นโอกาสที่งดงามอันคนที่ยื่นได้แล้วด้วยตนเองจะพึงให้แก่คนอื่นต่อไป ^๐ และสอดคล้องกับงานวิจัยของปาริชาติ สุวรรณบุบผา ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องวิสัยทัศน์ในการทำงานของเสถียรธรรมสถานไว้ในงานวิจัยเรื่อง "ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของแมชี กรณศึกษาเสถียรธรรมสถาน "ไว้พอสรุปได้ว่า วิสัยทัศน์ (Vision) ของเสถียรธรรมสถาน คือ การใช้งานเป็นฐานแห่งการปฏิบัติธรรม การทำงาน คือ การปฏิบัติธรรม ปฏิบัติขัดเกลาเพื่อประโยชน์สุขของตนและประโยชน์สุขของผู้อื่น วิสัยทัศน์นี้เป็นความปรารถนาของเสถียรธรรมสถานที่ต้องการให้สมาชิกสามารถทำให้เป็นจริงได้ในชีวิตประจำวัน โดยมีภารกิจหลักหรือพันธกิจ (Mission) คือ การมุ่งเน้นการปฏิรูปการเรียนรู้พุทธธรรม ต้องการผลิต

* อัมพล จินดาวัฒน์. จิตอาสา : พลังสร้างโลก, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมพัฒนา พลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้), ๒๕๕๙, หน้า ๒-๔.

^๐ พิกุล วิชาสประทีป, กรุณาแห่งหัวใจ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สววิภา), หน้า ๒๗.

พุทธศาสนิกชนที่พึงประสงค์ในบริบทของสังคมปัจจุบัน และสร้างตัวอย่างการบริหารจัดการชุมชนแม่ชีที่มีประสิทธิภาพ^๖ นอกจากนั้นการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องมีการพัฒนาแบบองค์รวมตามฐานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสมศักดิ์ สุนทวาใจ(สนธิกุล) ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามแนวของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)” พอสรุปได้ว่า แนวความคิดที่มองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติและถือว่ามนุษย์เป็นผู้ที่จะพิชิตครอบครองจัดการกับธรรมชาติได้ตามใจชอบ ซึ่งเป็นรากฐานของอารยธรรมตะวันตกทุกแขนง และแนวคิดที่ผิดพลาดนี้เองได้ทำลายระบบบูรณาการที่ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ด้วยดี คือ มนุษย์ ธรรมชาติ สังคม ซึ่งเป็นรากฐานความคิดที่ได้สร้างปัญหาให้กับสังคมมนุษย์มาจนถึงปัจจุบันนี้ ท่านยังมองเห็นรากฐานความคิดของตะวันตกนั้นมองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จะต้องดำรงอยู่กับธรรมชาติด้วยความสัมพันธ์ที่ดีงามและกลมกลืนกัน ส่วนแนวคิดของตะวันตกนั้นท่านเห็นว่าเป็นแนวคิดที่ผิดพลาดเพราะมองความสัมพันธ์ของมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ เป็นกระบวนการและเป็นการมองแบบแยกส่วนแนวคิดของตะวันตกจึงสร้างปัญหาแก่มนุษย์ สังคม และธรรมชาติที่ดำเนินมาจนถึงจุดติดตันหาทางออกไม่ได้ ความคิดตะวันตกเป็นแนวคิดที่แก้ปัญหาและให้คำตอบกับโลกปัจจุบันได้ ทั้งทางด้านมนุษย์ สังคมและธรรมชาติแวดล้อม^๗ ดังนั้นผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ ๒ คือกระบวนการ การพัฒนาจิตอาสาอย่างยั่งยืนของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน

๓. ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักการจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน

ในการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักการพัฒนาจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถานผลสรุปต่อองค์การโดยรวม ๓ ด้าน ดังนี้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความพึงพอใจของผู้นำ และผลสำเร็จจากการทำงาน ส่วนความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตที่มีผลต่อการพัฒนาจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน สรุปได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีธรรมะเป็นตัวผสานเชื่อมต่อ ย่อมทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปในทางที่ดีขึ้น ฟังกันด้วยหัวใจมากขึ้น ทำให้เข้าอกเข้าใจกัน มีความเห็นแตกต่างแต่ไม่ขัดแย้งกัน มี

^๖ปาริชาติ สุวรรณบุผา, “ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของแม่ชี กรณีศึกษาเสถียรธรรมสถาน”, รายงานการวิจัยภาควิชามนุษยศาสตร์, (คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๔, หน้า ก.

^๗พระสมศักดิ์ สุนทวาใจ(สนธิกุล) , “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามแนวของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, หน้า ๖.

ความสัมพันธ์เหมือนคนในครอบครัวเดียวกัน มีใจเป็นหนึ่งเดียวกัน ส่วนด้านความพึงพอใจของผู้นำ เมื่อท่านแมซีคัสเนียได้เริ่มก่อตั้งเสถียรธรรมสถาน ท่านพึงพอใจที่เห็นคนทำงานไปพร้อมกับ การปฏิบัติธรรม ซึ่งตรงกับจุดประสงค์ที่ท่านได้ทำงานหนักเพื่อให้เจ้าหน้าที่และผู้ปฏิบัติ ได้เรียนรู้ ธรรมไปพร้อมๆกัน และสุดท้ายผลสำเร็จจากการทำงาน เจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถานทุกคน ทำงาน หนัก อุทิศชีวิตตนเพื่อพระธรรม เมื่อใจของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถานมีธรรมเป็นเครื่องอยู่ มีธรรม เป็นที่ตั้งยอมอยู่กันอย่างผาสุก เมื่อทุกคนทำงานแบบไม่เป็นทุกข์ ด้วยใจที่เป็นจิตอาสา ผลงาน ย่อมออกมามีดีที่สุด ถึงแม้มีความผิดพลาด ก็สามารถใช้ความผิดพลาดเป็นบทเรียน เจ้าหน้าที่ได้ เรียนรู้และทำการแก้ไขข้อผิดพลาดด้วยหัวใจที่เบิกบานในครั้งต่อไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Susan Ellis และ H. Noque นักวิชาการและผู้ทำงานในวงการอาสาสมัครพบ “องค์ประกอบของ อาสาสมัคร” ๔ อย่าง คือ ๑) มีความเป็นอิสระในการเลือกที่จะทำหรือไม่ทำตามพรสวรรค์หรือ ความสนใจ ๒) มีความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล กลุ่มบุคคล และส่วนรวม ๓) ไม่หวังรางวัลหรือผลตอบแทนเป็นเงินทอง ๔) ไม่ใช่ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่ และนอกจากนั้นยังพบว่าสภาวะจิตใจสำคัญ ๕ ประการของบุคคลที่จะเป็นอาสาสมัครคือ ๑) ต้อง มีความรักความปรารถนาที่จะให้ ๒) ต้องมีจิตใจที่จะทำความดี ๓) ต้องมีความเข้าใจและเห็นอก เห็นใจผู้อื่น ๔) ต้องยอมเสียสละเวลาและ ๕) ต้องไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ ^{๐๙} นอกจากนั้นการ ประยุกต์ใช้หลักธรรมที่จะสามารถเป็นบรรทัดฐานของนักจิตอาสาที่จะช่วยก่อให้เกิดคุณประโยชน์ ทั้งต่อตนเองและประเทศชาติ จำเป็นอย่างยิ่งต้องให้เกิดขึ้นจากภายในใจของแต่ละบุคคล และ สอดคล้องกับงานวิจัยของสุนิตย์ เชมภู และวินัย เมฆไตรภพ เสนองงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาและ ประยุกต์บทเรียนงานอาสาสมัครจากต่างประเทศเพื่อการพัฒนากระบวนการอาสาสมัครในประเทศไทย ” ได้นำเสนอว่าระบบอาสาสมัครได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่เป็นกลไกสำคัญในการ ยกกระดับจิตใจของคนไทยให้มีความเห็นใจและร่วมช่วยเหลือสังคม โดยแสดงให้เห็นถึงคุณูปการ ของอาสาสมัครในระดับต่างๆ เช่นประโยชน์ของงานอาสาสมัครต่อตัวอาสาสมัครเอง ต่อองค์กร พัฒนาเอกชน ต่อภาคธุรกิจ และภาครัฐ และได้ศึกษาบทเรียนจากกรณีอาสาสมัครใน ต่างประเทศมาใช้ในประเทศไทยก็พบว่าควรมีการจัดการฐานข้อมูลอาสาสมัคร องค์ความรู้ที่ เกี่ยวข้อง โดยมีองค์กรภาคประชาสังคมเป็นแกนกลางมีภาครัฐและภาคธุรกิจสนับสนุน ทั้งนี้ควรมี การใช้สื่อเพื่อให้งานอาสาสมัครเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ^{๐๑๐} ดังนั้นการประยุกต์ใช้หลักธรรม

^{๐๙} Susan J. Ellis, “Volunt/ar/ee/ism: What's the Difference?” 26 August 2003.

^{๐๑๐} สุนิตย์ เชมภู และวินัย เมฆไตรภพ, “ การศึกษาและประยุกต์บทเรียนงานอาสาสมัครจาก ต่างประเทศเพื่อการพัฒนากระบวนการอาสาสมัครในประเทศไทย”, ๒๕๔๘, หน้า ๘-๑๕.

ทางพระพุทธศาสนาของเสถียรธรรมสถานทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตที่มีผลต่อการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนาของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถาน พบว่า เจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถานสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติต่อความเข้าใจโลกและชีวิตเชื่อมโยงพฤติกรรมจิตอาสาในการดำเนินชีวิต ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาจิตอาสาในวิถีชีวิตของเจ้าหน้าที่เสถียรธรรมสถานส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเกิดการกระตุ้นการใช้ความคิดของเจ้าหน้าที่ให้รู้จักคิด ถูกต้องเป็นวิธีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้เกิดปัญญา รู้คิดเท่าทันเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงสัมพันธ์กับการพัฒนาการของชีวิตเกิดผลต่อทำที่มีต่อสิ่งต่างๆ โดยรวมทำให้เกิดพฤติกรรมจิตอาสาอย่างยั่งยืนในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^{๐๐} และท่านแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ซึ่งพฤติกรรมจิตอาสาเป็นจิตสำนึกพลเมืองดีเป็นความเข้าใจในความสัมพันธ์ของบุคคล และนำตนเองเข้าไปมีส่วนร่วมตามเหตุปัจจัยด้วยจิตใจที่เห็นคุณค่าและความสำคัญในการสร้างสรรค์ที่จะอยู่ร่วมกันตามหลักพระพุทธศาสนา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปประยุกต์ใช้

๑. ด้านความเป็นผู้นำพบว่า ผู้นำในองค์กรเสถียรธรรมสถานมีการพัฒนาจิตอาสาอย่างยั่งยืน โดยอาศัยพื้นฐานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานควรสนับสนุนและส่งเสริมเพิ่มมากขึ้น ส่วนประเด็นที่ควรพัฒนาอย่างเร่งด่วน คือ การถ่ายทอดพฤติกรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังให้กับอนุชนรุ่นหลัง เพื่อให้เสถียรธรรมสถานพัฒนาอย่างเป็นระบบ

๒. ด้านการเกิดวัฒนธรรมองค์กรพบว่า ในการพัฒนาเสถียรธรรมสถานก่อให้เกิดวัฒนธรรมแห่งสังฆะเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความรักความสามัคคี เมตตาปรารถนาดี และมีความสัมพันธ์ด้วยการเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน จึงถือเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดี แต่สิ่งที่ควรตระหนักในการบริหารองค์กร เมื่อการอยู่ร่วมกันกับคนหมู่มากอาจจะทำให้เกิดมีพฤติกรรมเสี่ยง โดยเฉพาะการวางตำแหน่งคนให้เหมาะสมกับงาน ควรพัฒนากำลังคนให้เกิดการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ

๓. ด้านสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตอาสา พบว่า สภาพแวดล้อมในเสถียรธรรมสถานถือเป็นบรรยากาศที่เอื้อให้ความร่มเย็นเหมาะกับการประพฤติปฏิบัติธรรมและการปลูกฝังบ่มเพาะความเมตตาในใจต่อการพัฒนาจิตอาสาเป็นอย่างมาก แต่สิ่งที่ควรส่งเสริมและพัฒนา

^{๐๐}พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต), **พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน**, (นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๕๑), หน้า ๙๒.

บริบทที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยจำเป็นต้องปรับปรุงต่อระบบนิเวศวิทยาโดยเฉพาะเรื่องน้ำ และขยะถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะสร้างผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต

๔. ด้านวิถีชีวิตชุมชนพบว่าในเสถียรธรรมสถานถือเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ชุมชนเป็นอย่างดี สืบเนื่องจากยุทธศาสตร์และแผนนโยบายของผู้นำ มีโครงการเพื่อการเรียนรู้ เช่น โครงการธรรมชาติบำบัด โครงการโรงเรียนพ่อแม่ และ โครงการจิตประภัสสรตั้งแต่นอนอยู่ในครรภ์เป็นต้น จึงควรให้มีการสนับสนุนมากยิ่งขึ้น ส่วนสิ่งที่ควรตระหนักในวิถีชีวิตชุมชนให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงจำเป็นอย่างยิ่งควรมีการขับเคลื่อนโดยการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรศึกษาเปรียบเทียบในบริบทจิตอาสาพระพุทธศาสนากับจิตอาสาทางตะวันตก
- ๒) ควรศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการพุทธศิลป์ต่อการบริหารโครงการจิตอาสาในองค์กรอื่น
- ๓) ควรศึกษาการวิจัยเชิงทดลองโปรแกรมการพัฒนาจิตอาสาเพื่อพัฒนาสู่ความเป็น

อริยะ